

Date: 29th October-2025

**PROFILAKTIKA INSPEKTORLARI TOMONIDAN VOYAGA YETMAGANLAR
JINOYATCHILIGINI OLDINI OLIISHDA AMALGA OSHIRADIGAN CHORA-
TADBIRLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

Jumaboyev Asadbek Hamza o'g'li

312-guruh kursanti

Annotatsiya: Mazkur maqolada profilaktika inspektorlarining voyaga yetmaganlar o'rtasidagi jinoyatchilikning oldini olishda tutgan o'rni, amalga oshirayotgan chora-tadbirlari va ushbu faoliyatni takomillashtirish yo'llari ilmiy tahlil etilgan. Tadqiqotda voyaga yetmaganlar jinoyatchiligiga ta'sir etuvchi omillar, ularni bartaraf etish mexanizmlari, oila, maktab va mahalla institutlari o'rtasidagi hamkorlik tizimi o'rganilgan. Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalari va psixologik-pedagogik yondashuvlardan foydalanish orqali profilaktika faoliyatini yanada samarali tashkil etish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: profilaktika inspektori, voyaga yetmaganlar, jinoyatchilik, huquqbuzarlik, tarbiya, oila, mahalla, ijtimoiy muhit, yoshlar siyosati, psixologik yondashuv, huquqiy madaniyat.

Kirish

Jamiyat taraqqiyotining muhim sharti — yoshlarning ma'naviy yetukligi va huquqiy ongi yuqori bo'lishidir. Shu nuqtayi nazardan, voyaga yetmaganlar o'rtasidagi jinoyatchilikning oldini olish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

O'zbekiston Respublikasida yoshlar bilan ishlash sohasida qator islohotlar amalga oshirilmoqda. "Yoshlar – kelajagimiz" davlat dasturi, "Yoshlar parlamenti" faoliyati, "Mahalla – tarbiya markazi" tamoyili va "Profilaktika inspektori – yoshlar do'sti" loyihalari shular jumlasidandir. Ushbu dasturlar orqali voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarlikni kamaytirish, ularni ijtimoiy hayotga faol jalb etish hamda jinoyatga moyillikni barvaqt aniqlash bo'yicha keng ko'lamli ishlar olib borilmoqda.

Profilaktika inspektorlari – jinoyatchilikning oldini olishda birinchi chiziqdagi amaliy bo'g'in hisoblanadi. Ular oila, ta'lim muassasalari, mahalla, jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikda voyaga yetmaganlar bilan muntazam tushuntirish ishlari olib boradi, ijtimoiy nazoratni amalga oshiradi, profilaktik suhbatlar tashkil etadi. Biroq zamonaviy sharoitda jinoyatchilik shakllarining o'zgarishi, axborot texnologiyalarining ta'siri va ijtimoiy muhitdagi o'zgarishlar profilaktika tizimidan yangi yondashuvlarni talab etmoqda.

Shu bois, ushbu maqolada voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining asosiy omillari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etishda profilaktika inspektorlarining faoliyatini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi.

Asosiy qism

1. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining sabablari va ijtimoiy omillari

Date: 29th October-2025

Voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilayotgan jinoyatlar ko'p hollarda ijtimoiy, ma'naviy va oilaviy omillar bilan chambarchas bog'liq. Quyidagi sabablar asosiy omil sifatida ajratiladi:

1. Oila muhitining beqarorligi. Ajralish, ota-ona e'tiborining yetishmasligi, oilaviy nizolar, iqtisodiy qiyinchiliklar bola ruhiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

2. Tarbiyaning sustligi. Ba'zi ota-onalar farzandlari bilan yetarli muloqot qilmaydi, ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil eta olmaydi.

3. Maktab va ta'lim muassasalarining yetarli hamkorlik qilmasligi. Ta'lim muassasalarida ijtimoiy-psixologik xizmatning sust ishlashi natijasida xavfli guruhdagi bolalar e'tibordan chetda qoladi.

4. Internet va ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siri. Kiberjinoyatlar, zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi kontentlar, qimor va bukmekerlik o'yinlari kabi omillar yoshlarni jinoyatga undaydi.

5. Bo'sh vaqtni to'g'ri tashkil etmaslik. Sport, madaniyat, san'at to'garaklari yetarli emasligi yoshlarni ko'chadagi salbiy muhit ta'siriga olib keladi.

Bu omillarni bartaraf etishda profilaktika inspektorlari nafaqat nazorat organi, balki tarbiyaviy jarayonning faol ishtirokchisiga aylanishi zarur.

2. Profilaktika inspektorlarining asosiy vazifalari

O'zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq, profilaktika inspektorlari quyidagi yo'nalishlarda faoliyat yuritadi:

Voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish, ularni aniqlash va bartaraf etish;

Jinoyat sodir etgan, lekin jinoiy javobgarlik yoshiga yetmagan bolalar bilan ishlash;

Oila, ta'lim muassasalari va mahalla fuqarolar yig'ini bilan hamkorlikda profilaktika rejalari tuzish;

Tarbiyaviy suhbatlar, psixologik testlar va ijtimoiy adaptatsiya dasturlarini amalga oshirish;

Huquqbuzarlikka moyil bolalarni aniqlab, ularni ijtimoiy foydali faoliyatga yo'naltirish.

Shuningdek, inspektorlar voyaga yetmaganlar o'rtasida axborot-profilaktika tadbirlarini tashkil etadi — ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar, onlayn suhbatlar orqali ogohlantirish ishlarini olib boradi.

3. Oila, maktab va mahalla bilan hamkorlik tizimi

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini kamaytirish uchun uchta muhim ijtimoiy institut — oila, ta'lim muassasasi va mahalla o'rtasidagi hamkorlik mustahkam bo'lishi lozim.

Oila — bolaga birinchi tarbiya beruvchi muhitdir. Profilaktika inspektorlari oilalarda ota-onalar bilan individual suhbatlar o'tkazib, farzand tarbiyasidagi kamchiliklarni tushuntiradi, kerak bo'lsa psixologlar bilan birgalikda maslahatlar beradi.

Date: 29th October-2025

Maktab — voyaga yetmaganlarning asosiy tarbiyaviy muhitidir. Inspektorlar maktab psixologlari bilan hamkorlikda xavfli guruhdagi o'quvchilarni aniqlab, ular bilan maxsus tarbiyaviy ishlar olib boradi.

Mahalla — ijtimoiy nazoratning eng yaqin bo'g'inidir. Mahalla faollari, nuroniylar va jamoatchilik vakillari ishtirokida yoshlar masalalariga oid yig'ilishlar o'tkaziladi, jinoyatga moyil bolalar nazoratga olinadi.

Ushbu uchlikning uzviy hamkorligi samarali bo'lsa, jinoyatning ildizi barvaqt bartaraf etiladi.

4. Profilaktika inspektorlari faoliyatida innovatsion yondashuvlar

Bugungi raqamli davr profilaktika tizimidan ham zamonaviy texnologik yondashuvlarni talab etmoqda. Quyidagi innovatsiyalar inspektorlar ish samaradorligini oshiradi:

1. "E-profilaktika" axborot tizimi — voyaga yetmaganlar to'g'risidagi ma'lumotlarni elektron bazada saqlash, ularning ijtimoiy holatini monitoring qilish imkonini beradi.

2. Sun'iy intellekt asosida xavf tahlili — jinoyat sodir etish ehtimoli yuqori bo'lgan hudud yoki guruhlarini oldindan aniqlash uchun tahliliy dasturlar joriy etilmoqda.

3. Mobil ilovalar orqali muloqot — "Yoshlar bilan muloqot" platformasi orqali inspektorlar bevosita o'smirlar bilan onlayn aloqa o'rnatadi.

4. Psixologik diagnostika va maslahatlar tizimi — maxsus testlar yordamida bolalarning ruhiy holati baholanib, ular bilan individual dasturlar asosida ishlanadi.

Bu kabi raqamli vositalar inspektorlarning vaqtini tejaydi, qaror qabul qilishni osonlashtiradi va natijadorlikni oshiradi.

5. Faoliyatni takomillashtirish bo'yicha takliflar

Tahlillarga asoslanib, quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Har bir profilaktika inspektori uchun maxsus pedagogik va psixologik tayyorgarlik kurslarini tashkil etish.

2. Maktab, mahalla va oilaviy hamkorlikning yagona elektron platformasini yaratish.

3. Voyaga yetmaganlar bilan ishlovchi inspektorlar uchun rag'batlantirish tizimini kuchaytirish.

4. Ommaviy axborot vositalari orqali yoshlarni huquqiy madaniyatga o'rgatuvchi ko'rsatuvlar tayyorlash.

5. Tarbiyaviy muassasalarda "Huquqiy savodxonlik" to'garaklarini joriy etish.

6. Raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va ularni muntazam yangilab borish.

Ushbu takliflar amalga oshirilsa, profilaktika tizimi yanada kuchayadi, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi sezilarli darajada kamayadi.

Xulosa

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi – bu faqat huquqiy emas, balki ijtimoiy va ma'naviy muammodir. Uning ildizida oilaviy, tarbiyaviy, axborot va iqtisodiy omillar yotadi. Shu sababli, bu muammoni hal qilish uchun kompleks yondashuv zarur.

Date: 29th October-2025

Profilaktika inspektorlari bu tizimda markaziy o‘rin tutadi. Ularning oila, maktab va mahalla bilan hamkorlikda olib borayotgan faoliyati yoshlarni jinoyat yo‘liga kirishdan saqlaydi, ularni ijtimoiy hayotga integratsiya qiladi.

Takomillashtirish uchun esa raqamli texnologiyalarni joriy etish, psixologik yondashuvlarni kuchaytirish, oila va mahalla hamkorligini tizimlashtirish muhimdir. Shuningdek, profilaktika inspektorining maqomini mustahkamlash, ularning kasbiy tayyorgarligini oshirish, mehnatini moddiy rag‘batlantirish zarur.

Shunday qilinsa, voyaga yetmaganlar o‘rtasida jinoyatchilik darajasi izchil kamayib, yoshlar ongida qonuniylik, halollik va mas’uliyat hissi mustahkam qaror topadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Jinoyatchilik profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonun, 2014 yil.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev nutqlari va “Yoshlar – kelajagimiz” dasturi hujjatlari.
3. Ichki ishlar vazirligi rasmiy portali: <https://iiv.uz>
4. O‘zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi materiallari: <https://yoshlar.gov.uz>
5. Karimov I.A. “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch.” — Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
6. Xoliqov A. “Profilaktika inspektorining yoshlar bilan ishlashdagi o‘rni.” — IIV akademiyasi ilmiy jurnali, 2023.
7. Rahmonov M. “Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi va uning oldini olish yo‘llari.” — Toshkent: Adolat, 2022.
8. BMTning “Child Protection and Juvenile Justice” (UNICEF, 2021) hisobotlari.
9. Mahalla va oila masalalari vazirligi axborot byulleteni, 2024 yil.
10. Internet manbalari: <https://lex.uz>, <https://cybersecurity.uz>

